

'Zabrana zapošljavanja koja je godinama na snazi loša je za naš rad'

Razgovarala TAMARA BORIĆ Fotografije SAŠA ZINAJA/NFOTO

Institut Pilar utemeljen je 26. studenoga 1991. odlukom Skupštine Sveučilišta u Zagrebu kao Institut za primijenjena društvena istraživanja u okviru Sveučilišta u Zagrebu. U veljači 1997. preimenovao se u Institut društvenih znanosti Ivo Pilar koji ove godine obilježava 30. obljetnicu osnutka. Nacional je razgovarao sa Željkom Holjevcem, ravnateljem Instituta.

Željko Holjevac rođen je 1973. u Brinju, 1997. diplomirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a doktorsku disertaciju obranio je 2006. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1998. zaposlio se kao znanstveni novak na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu. Bavi se novijom hrvatskom poviješću s težištem na modernom razdoblju. Područje znanstvenog rada su mu gradišćanski Hrvati, hrvatsko-ugarski odnosi i rodna Lika. Od 2007. do 2019. bio je zaposlen na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, od 2014. do 2016. bio je prodekan za organizaciju i razvoj, a 2016./2017. i obnašatelj dužnosti dekana Filozofskoga fakulteta. Od 2019. ravnatelj je Instituta Ivo Pilar.

NACIONAL: Institut Ivo Pilar obilježava 30 godina rada, koliko je važna ta institucija za Hrvatsku? S kojim je ciljem osnovana i je li taj cilj ispunjen?

Institut Ivo Pilar jedini je javni znanstveni institut u području društvenih znanosti koji je osnovan u samostalnoj Hrvatskoj. Bilo je to 26. studenoga 1991., u dramatičnom razdoblju hrvatske povijesti, neposredno nakon okupacije Vukovara. Cilj je bio da se u novoj demokratskoj državi suvremenim znanstvenim pristupom pokrenu istraživanja raznih društvenih tema koje se ranije nisu istraživale ili se u prethodnim nedemokratskim sustavima nisu mogle slobodno istraživati. Polazno je uvjerenje bilo da je hrvatsko društvo neistraženo

društvo. Danas, 30 godina poslije, može se reći da je hrvatsko društvo prilično istraženo. Tome je pridonijelo i javno djelovanje Pilara kao institucije u kojoj zajedno rade i stvaraju psiholozi, sociolozi, povjesničari, demografi i ostali stručnjaci iz područja društvenih i humanističkih znanosti.

NACIONAL: U povodu jubilarne obljetnice priprema se "Pilarov kaleidoskop hrvatskoga društva", publikacija o 30 godina Instituta. Što će se naći u njoj, što biste izdvojili kao najveće uspjehe Instituta?

Pilarov kaleidoskop hrvatskoga društva, koji

**'GODIŠNJI PRIHODI
INSTITUTA SU
26, 27 milijuna
kuna iz proračuna.
Institut se financira
i po projektima
iz EU fondova te
po projektima
ugovorenima na tržištu'**

izlazi iz tiska u povodu 30. obljetnice, presjek je najvažnijih postignuća Instituta i tema u kojima su ta postignuća ostvarena. Uz osnovne podatke o Institutu i dr. Ivi Pilaru, čije ime Institut nosi, javnosti se predstavljaju postignuća u temama kao što su kulture i identiteti, društvena kohezija i društvena promjena, društvene inovacije, upravljanje i razvoj, kvaliteta života i individualne razlike, obitelj, djeca i mladi, obrazovanje te stanovništvo, naselja i

mobilitnost. Institut aktivno sudjeluje u Europskom istraživačkom prostoru i ostaloj međunarodnoj suradnji. Istodobno preko svojih područnih centara od Dubrovnika do Vukovara pripomaže razvojnim procesima u različitim hrvatskim sredinama.

NACIONAL: Isto tako, objavljeno je i prvo cjelovito, kritičko izdanje Pilarove knjige "Južnoslavensko pitanje" iz 1918. u prijevodu s njemačkoga na hrvatski jezik. Što je Pilar tada pisao i kako se sadržaj te knjige reflektira na današnja zbivanja?

Ivo Pilar, hrvatski pravnik i publicist širokih interesa, objavio je u Beču u ožujku 1918. podeblju knjigu o južnoslavenskom pitanju na njemačkom jeziku. U vrtlogu Prvoga svjetskog rata pisao je o naseljavanju Slavena na Balkanu, stvaranju hrvatske, srpske i bosanske države, katoličanstvu, pravoslavlju i drugim temama važnima za razumijevanje pitanja ujedinjenja Južnih Slavena koje je tada bilo aktualno. Pilar je smatrao da su glavni uzroci crkvenoga raskola političke naravi, da je Srpska pravoslavna crkva nacionalno-politički čimbenik i da je svesrpsstvo misao vodilja srbijanske državne politike. Bio je protivnik težnji za ujedinjenjem Hrvata i Srba i zagovornik stvaranja hrvatske države, makar i u okviru preuređene Austro-Ugarske. Međutim, Austro-Ugarska se u jesen 1918. raspala, a Hrvati su ušli u jugoslavensku državu, iako su još ilirci upozoravali da postoje zapreke za takvu zajednicu kao što su različita imena, vjere i pisma Južnih Slavena. Stotinu godina poslije, Pilarove procjene o neodrživosti hrvatsko-srpskog jedinstva pokazale su se točnima, a Balkan je i danas geopolitički nestabilno područje. Na njemu se sukobljavaju interesi velikih sila gotovo kao i prije Prvoga svjetskog rata koji je izbio, valja se podsjetiti, nakon što je bosanski Serbin Gavrilo Princip u Sarajevu 1914. izvršio atentat na nasljednika austro-ugarskoga

ŽELJKO HOLJEVAC, RAVNATELJ INSTITUTA DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR koji obilježava 30. obljetnicu osnutka, kaže da društvene znanosti, a pogotovo humanističke, nisu u fokusu u Europi. No smatra da čovjek nije stroj i da upravo one omogućavaju uvid u ono što izmiče ostalim znanostima

PILAR

Željko Holjevac

interview

prijestolja Franju Ferdinanda.

NACIONAL: Epidemija koronavirusa dominira javnim prostorom godinu i pol dana. Pilar se bavi koronom, a objavili ste i tematski broj časopisa Društvena istraživanja. Što je vama i Institutu u fokusu?

Pilar se od početka pandemije koronavirusa uključio u njezino praćenje i znanstveno vrednovanje sa stajališta društvenih znanosti. Institutski tim pod vodstvom psihologinje Renate Franc sudjelovao je potkraj travnja i početkom svibnja 2020. u velikom međunarodnom istraživanju o socijalnim i psihološkim aspektima pandemije, koje je pokrenuo Jay Van Bavel s New York Universityja. Istraživanje je pokazalo da većina hrvatskih građana ima povjerenje u liječnike i medicinske stručnjake, ali i da su kritični prema informacijama vezanima za moguće cijepljenje koje se tada još nije provodilo. U srpnju 2021. izašao je tematski broj časopisa Društvena istraživanja o psiho-socijalnim aspektima pandemije kao što su socijalna izolacija, emocionalna iscrpljenost, mentalno zdravlje. Vezano uz moguće posljedice za život ljudi u budućnosti, psihologinja Ljiljana Kaliterna Lipovčan, istraživačica kvalitete života u Institutu, zaključila je nedavno da su ljudi otporni i da neće toliko stradati od pandemije kao što se mislilo. Ona također smatra da rad od kuće ima velike prednosti i za poslodavce i za radnike.

NACIONAL: Koliko je zaposlenih na Institutu? Imate osam područnih centara, uz Zagreb, zašto vam je to važno? Posebno je zanimljiv posljednji otvoren na Visu. Kako oni funkcioniraju, čime se bave i zašto je važno da nisu u Zagrebu?

U Institutu je zaposleno 106 djelatnika, od čega 13 u stručnim službama, a ostalo su istraživači od asistenata do znanstvenih savjetnika u trajnom zvanju. Većina zaposlenika radi u Zagrebu, a otprilike petina njih u osam područnih centara. Posljednji je u travnju 2021. otvoren na Visu, gdje se već nekoliko godina u organizaciji Pilara i Sveučilišta Vem održava međunarodna konferencija o mediteranskim otocima. Budući da je konferencija dosad privukla pozornost velikog broja znanstvenika iz čitavoga svijeta, cilj je da se taj područni centar profilira kao jedno od središta mediteranistike u ovome dijelu Europe. Područni centri funkcioniraju kao dislocirani dijelovi Instituta koji posebnu pozornost posvećuju lokalnim temama u nacionalnom i europskom kontekstu. Njihovo je postojanje odraz opredjeljenja za pružanje znanstvenoga doprinosa razvoju svih hrvatskih krajeva i na takav način s obzirom na to da se znanstveni rad u suvremeno digitalno doba može kvalitetno obavljati izvan Zagreba kao i u njemu.

NACIONAL: Razvoj područnih centara Instituta jedan je od ciljeva zacrtanih Strategijom Instituta za razdoblje 2020.-2025., što predviđa Strategija?

Razvoj područnih centara jedan je od četiri strateška cilja Instituta. Ostali su ciljevi povećanje nacionalne i međunarodne vidljivosti, prijenos znanja u svrhu razvoja društva i gospodarstva u cjelini te uključivanje svježih znanstvenih spoznaja u visoko školstvo. Zadaća je područnih centara poticati

ŽELJKO HOLJEVAČ NA ČELU JE INSTITUTA DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR OD 2019. GODINE

projektnu aktivnost na realizaciji tema značajnih za lokalni, regionalni i međunarodni kontekst, davati znanstveni doprinos kreiranju politika lokalnog i regionalnog razvoja i osnažiti prijenos znanja s nacionalne na lokalnu razinu. Osim toga, Strategija za razdoblje 2020.-2025. predviđa istraživački fokus na sedam tematskih prioriteta i nova znanstvena postignuća u području društvenih i humanističkih znanosti.

NACIONAL: Pretpostavljam da je za Institut suradnja s lokalnom sredinom jako važna, kako ste zadovoljni tom suradnjom i u čemu se ona očituje?

Koliko je suradnja s lokalnim sredinama važna Institutu pokazuje i njegova Strategija. Kako je već navedeno, ona određuje da je razvoj područnih centara jedan od četiri strateška cilja Instituta. No suradnja s Institutom podjednako je važna i lokalnim zajednicama jer one sve više prepoznaju da napretka nema bez znanja kako se taj napredak može ostvariti. Obično je riječ o gradovima i županijama koje ustupaju Institutu uredski prostor za rad znanstvenika u područnim centrima. S druge strane, Institut provodi istraživanja u svrhu razvoja lokalnih sredina, ali to ne čini samo povremenim projektnim aktivnostima iz Zagreba nego stalnom projektnom prisutnošću na terenu. Područni centri nastajali su u različito vrijeme, a zbog poteškoća u sustavu znanosti i visokog obrazovanja nisu svi jednako ekipirani. Pretjerano bi bilo reći da je

suradnja sa svim lokalnim čimbenicima idilična, ali pozitivna iskustva prevladavaju, a zadovoljan sam i činjenicom da posvuda postoji spremnost na dijalog oko onoga što bi trebalo zajednički rješavati.

NACIONAL: Rođeni ste Ličanin i bavite se prošću Like, društvenim zbivanjima u tom području. Što biste rekli, koliko se Lika promijenila, je li se uopće? Čini mi se da je danas posve drugačija struktura stanovništva, da je Lika izgubila ono što je nekad imala? Jesam li u pravu?

Rođen sam u Brinju, a prošlost Like je visoko zastupljena u mojim znanstvenim istraživanjima, iako se ne bavim samo time. Bio sam prvi voditelj Područnog centra Instituta Pilar u Gospiću, u kojem danas radi troje mladih znanstvenika rođenih u toj sredini ili s korijenima u njoj. U novije vrijeme pišem jedan pregled povijesti Like od najstarijih vremena do naših dana. O Lici ima zbornika radova i priloga u časopisima, ali već desetljećima nema cjelovite autorske sinteze o prošlosti toga prostora. Zbog različitih obveza, posao na toj knjizi ide sporo, ali polako napreduje. No ne žuri mi se, više mi je stalo do kvalitete. Zbog ratova i iseljavanja Lika je u posljednjih stotinjak godina izgubila ¼ svojih stanovnika. Ličko selo izumire, a turističke se prednosti još ne koriste dovoljno, iako je riječ o prirodno lijepom ambijentu smještenom između triju nacionalnih parkova - Plitvička jezera, Sjeverni Velebit i Paklenica. Svakodnevni život u Lici nikad nije bio lak, ali postoje ondje i neke mogućnosti za održivi razvoj s osloncem na ravnotežu između očuvanja okoliša i potrebe za napretkom kao što su ekološka poljoprivreda, seoski turizam, obnovljive energije i sl.

NACIONAL: Institut Ivo Pilar središnja je hrvatska znanstveno-istraživačka ustanova u području društvenih znanosti. Međutim, društvene znanosti su u Hrvatskoj ipak u drugom planu. Zašto je to tako, je li i znanstvena zajednica kriva za to?

Društvene znanosti, a pogotovo humanističke, nisu ni u Europskoj uniji u prvome planu. Favoriziraju se prirodne, tehničke i druge znanosti koje se smatraju egzaktima, a osobito STEM (science, technology, engineering, mathematics). Ima i u znanstvenoj zajednici onih koji su uvjereni da jedino one znanosti koje mogu dati mjerljive

'RASPRAVE MEĐU ZNANSTVENICIMA u vezi svih aspekata koronavirusa nisu znak da nešto u znanstvenoj zajednici ne funkcionira, već znak da znanstvenici rade svoj posao'

i brojkama izražene podatke kao rezultat svojih istraživanja jamče napredak i da zato trebaju imati apsolutnu prednost u financiranju, kriterijima vrednovanja i zakonodavnom okviru. Zaboravlja se pritom da društvene i humanističke znanosti omogućavaju uvid u ono što izmiče ostalim znanostima. Čovjek nije stroj na koji se mogu primijeniti mehanička pravila. Zato se kao humanist zalažem za ravnopravno tretiranje svih znanosti, čije bi međusobno prožimanje trebalo biti jedini pouzdan pristup svijetu i životu.

NACIONAL: Kako to promijeniti? Jer posebno u vrijeme najgore pandemije i lockdowna vidio se značaj stručnjaka iz područja društvenih znanosti, a zaposlenici Instituta napravili su značajna istraživanja i projekte.

Korona nas je podsjetila da smo krhki, da se ne može bez nade, da ljudski duh i emocije imaju vrijednost u javnom prostoru i da su političke, društvene, gospodarske, kulturne i ostale dimenzije pandemije također važne. Javni doprinos Pilara poznavanju psiho-socijalnih aspekata korone kao primjer istraživanja u području društvenih znanosti već sam spomenuo. Dodao bih još nešto: Pilar je s Hrvatskom maticom iseljenika upravo 2020. objavio Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina. To je prva takva publikacija u Hrvatskoj, u kojoj se čak 3464 natuknice na 1096 stranica odnose na ključne pojmove o Hrvatima u 45 zemalja na šest kontinenata. Projekt koji je trajao 13 godina uspješno je završen unatoč koroni, lockdownu i potresu koji je znatno oštetio zgradu u kojoj se nalazi Institut.

NACIONAL: Svjedoci smo neprestanih verbalnih razmirica između znanstvenika o koroni i njenim posljedicama, cijepljenju i necijepljenju, a znanstvenici zapravo zbog toga ne uživaju neki ugled. Je li važna ta rasprava i suprotstavljanje različitih mišljenja kao što tvrdi Gordan Lauc ili je to zaista znak da nešto ne funkcionira unutar znanstvene zajednice?

Pandemija je potpuno novi izazov i za medicinu, a borba protiv nje često izgleda kao rješavanje jednadžbe s mnogo nepoznanica. Stoga ne trebaju čuditi rasprave među znanstvenicima koji tragaaju za odgovorima na pitanja koja se postavljaju u suočavanju s takvim globalnim fenomenom kao što je koronavirus. To nije znak da nešto u znanstvenoj zajednici ne funkcionira, nego je to znak da znanstvenici rade svoj posao. Tko pritom ima više argumenata i tko je više u pravu u nekom području znanosti, to mogu kvalificirano procijeniti samo stručnjaci iz toga znanstvenoga područja.

NACIONAL: Kako gledate na taj procjep, podjelu unutar znanstvene zajednice? Smatrate li se odgovornim, kao dio te zajednice, za primjerice loše rezultate cijepljenja u Hrvatskoj? Ili je za to kriv Stožer civilne zaštite, kako mnogi tvrde?

U svakoj znanosti postoje neka opća pravila i zakonitosti, ali u nijednoj znanosti nema napretka ako nema različitih mišljenja, pristupa i prosudbi. Pilarov je moto "istraživanjem do činjenica", što znači da se znanstvena spoznaja gradi na onome što pokažu činjenice do kojih se

dolazi istraživanjem. Kad je već riječ o cijepljenju, povijesno nas iskustvo uči da je prije nekoliko stoljeća svako drugo dijete umiralo prije navršene pete godine života. Danas to više nije problem, zahvaljujući, među ostalim, i cijepljenju koje je povećalo šanse za preživljavanje i olakšalo borbu protiv raznih pošasti. Zbog toga imam povjerenja u medicinsku struku i jesam za cijepljenje, iako kao povjesničar ne umišljam da bih mogao ili morao imati zadnju riječ o cjepljivosti koje je sada pronađeno neusporedivo brže nego ikada prije. Što se tiče konkretnih rezultata cijepljenja u Hrvatskoj, mislim da će se bolja procijepljenost prije postići pametnom edukacijom šire populacije nego namećanjem ili traženjem krivca za rezultate kakvi jesu. Stožer civilne zaštite ne može razmišljati samo o pojedincima, nego mora uzimati u obzir gospodarstvo, skrb za zajednicu, bolničko opterećenje i niz drugih čimbenika.

NACIONAL: Koji projekti su sad u tijeku u Pilaru i o čemu se radi, zašto se rade i koji im je cilj?

U Pilaru se trenutačno provodi dvadesetak nacionalnih, petnaestak međunarodnih i gotovo dvadesetak internih institutskih projekata. U projektnoj aktivnosti, koja je temeljna aktivnost u javnom znanstvenom institutu, posebno se ističu projekti Hrvatske zaklade za znanost među nacionalnim i projekti Europske unije među međunarodnim projektima. Istražuju se beskućništvo, dobrobit djece, hrvatski ruralni prostori, kultura sjećanja, regulacija prostitucije, stres adolescenata. Institut je partner na projektnim istraživanjima radikalizacije i jednakosti, sprječavanja ovisnosti, migracija visokoobrazovanih osoba, kvalitete života braniteljske populacije. Europski popis društvenih vrijednosti kao temelj za inkluzivne kulturne politike u globaliziranom svijetu ili interaktivno vodstvo u vještinama koje su relevantne za obrazovanje primjeri su projektnih suradnje u kojoj se već iz naslova vidi o čemu se radi i koji se cilj ima pred očima.

NACIONAL: Kako se osjećate kad, kao znanstvenik, dobijete neke važne informacije temeljene na istraživanju ili projektima na kojem ste radili?

Sjajno, ne samo kad se radi o vlastitim istraživačkim rezultatima nego i kad se radi o rezultatima

na projektima drugih suradnika. Tako mi se prije pola godine urezala u sjećanje informacija o institutskoj analizi trendova uporabe sredstava ovisnosti (pušenje, alkohol, lijekovi, droge) u sklopu projekta o zloporabi sredstava ovisnosti u općoj populaciji u Hrvatskoj. Analiza je pokazala da su ti trendovi u porastu, pri čemu se uporaba ilegalnih droga, najčešće kanabisa od 2011. do 2019. udvostručila.

NACIONAL: Tko odobrava istraživanja i projekte koje Institut provodi i koliki je vaš godišnji proračun? Financirate li se samo državnim novcem ili i po projektu iz, primjerice, EU fondova?

Projekti koje Institut provodi uglavnom su projekti dobiveni na natječaju Hrvatske zaklade za znanost ili projekti koji se financiraju iz EU fondova. Provode se i tržišni projekti za različite naručitelje kao i interni projekti koji se odobravaju u natječajnoj proceduri unutar Instituta u okviru raspoloživih sredstava iz programskog financiranja. Na web stranici se objavljuju poslovna i financijska izvješća koja pokazuju da ukupni prihodi Instituta u posljednje dvije godine iznose 26-27 milijuna kuna godišnje, pri čemu se najvećim dijelom radi o sredstvima iz državnoga proračuna za plaće zaposlenika i ostala materijalna prava. No osim državnim novcem, Institut se financira i po projektima iz EU fondova, po projektima ugovorenim na tržištu i iz drugih izvora financiranja.

NACIONAL: Smeta li znanstvenoj zajednici, i vama kao ravnatelju Instituta, zabrana zapošljavanja koja je na snazi? Koliko to utječe na vaš rad?

Izbor na znanstveno radno mjesto u Institutu moguć je samo na temelju koeficijenata koji se oslobađaju predviđenim odlascima zaposlenika u mirovinu. Znanstvenici rade i stječu viša znanstvena zvanja, ali na više radno mjesto mogu biti izabrani tek kad se ono oslobodi umirovljenjem. Zbog toga je u Institutu više znanstvenika u višem znanstvenom zvanju koji rade na nižem znanstvenom radnom mjestu. Zabrana novoga zapošljavanja, koja je već godinama na snazi, dodatno utječe na naš rad jer nema dovoljno ni tzv. razvojnih koeficijenata pa se tako asistenti zapošljavaju i na projektima. To je relativno jednostavno kod ugovora o radu na određeno vrijeme, no kod ugovora o radu na neodređeno vrijeme je drukčije s obzirom na to da se projekti ugovaraju na određeno vrijeme. Osim toga, programski ugovori s resornim ministarstvom sklappali su se tijekom posljednje dvije godine na godišnjoj razini, što također nepovoljno utječe na temeljna istraživanja i jasnije planiranje razvoja.

NACIONAL: Kako vidite politiku Andreja Plenkovića i njegove Vlade prema znanstvenoj zajednici, prema znanosti?

Nedavno je resorni ministar Radovan Fuchs najavio reformu sustava znanosti i visokog obrazovanja. Nakon brojnih izmjena i dopuna postojećeg Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju realno je očekivati novi zakonodavni okvir. Kakav će on biti i koje će promjene u sustavu donijeti, pokazat će vrijeme.

**'PSIHOLOGINJA
Ljiljana Kaliterna
Lipovčan iz Pilara
zaključila je da ljudi
neće toliko stradati od
pandemije kao što se
mislilo. Smatra i da rad
od kuće ima prednosti
za poslodavce i radnike'**